

Originalni naučni rad
UDK368.214:34
DOI 10.7251/SVR2020044K

KRŠENJE ZAKONSKIH PROPISA KROZ NEDOZVOLJENE PRAKSE NA TRŽIŠTU OSIGURANJA OD ODGOVORNOSTI ZA MOTORNA VOZILA

Kristina Kuzmanović MA¹

Apstrakt: Jedan od najvećih problema sa kojim se suočava savremeno tržište osiguranja, kako u Republici Srpskoj tako i u zemljama u okruženju, jeste sprovođenje nezakonite prakse poslovanja. Pomenuta praksa najčešće je zastupljena u zakonom obaveznim vidovima osiguranja, u ovom slučaju osiguranju od odgovornosti za motorna vozila koje zauzima daleko najveći udio na tržištu. Uprkos zakonskim regulativama, kojima su uređeni odnosi, pravila i mnoge druge odredbe, osiguravajuća društva imaju potrebu da zloupotrebljavaju i manipulišu premijski sistem osiguranja od odgovornosti za motorna vozila, narušavajući na taj način sopstvenu solventnost, likvidnost ali i cjelokupnu funkcionalnost mehanizma tržišta osiguranja. Ukoliko uzmemo u obzir i činjenicu da tržištem vlada velika konkurencija, zbog broja aktivnih društava, nije nelogična pojava nedozvoljenih praksi u vidu raznih popusta zarad sticanja prednosti, ali za sobom povlači pitanja: Da li suština problema leži u “manjkavim” zakonskim regulativama koje propisuju osnivački kapital društava, a ne u tržišnim mehanizmima? Zašto na ovako malom i nerazvijenom tržištu imamo nerealan broj osiguravajućih društava? Trenutno su nezakonite prakse kojima se koriste osiguravajuća društva, u većini slučajeva ispod radara nadzornih organa zbog težine razotkrivanja i kontrole, jer se dostavljaju regularni izvještaji i ekonomski pokazatelji. Zakonske odredbe i propisi koje propisuje nadzorni organ, u slučaju djelovanja ovih praksi, koriste određene kaznene mjere koje u posljednje vrijeme imaju sve blaže dejstvo dok poziciju nadzornog organa u primjeni kaznenih mjera za napoštovanje premijskog sistema i drugih prekršaja dodatno otežava i neujednačena sudska praksa, jer u pojedinim slučajevima isti ne mogu da se dokažu.

Ključne riječi: *osiguranje, premija, tržište, zloupotreba, zakon*

¹ Viši asistent, Nezavisni univerzitet Banja Luka.

UVOD

Odgovornost za štete pričinjene trećim licima prilikom ostvarivanja rizika, u ovom slučaju pokriva se polisom osiguranja od odgovornosti za motorna vozila. Kao takvo, ono igra izuzetno važnu ulogu sa društvenog aspekta, jer po svemu sudeći u sadašnjici pojedinac nije spreman da nesrećni slučaj bilo materijalne ili nematerijalne prirode prihvati kao nesreću, već zahtijeva finansijsku nadokandu za isti. I gotovo da nije bitno ko je načinio štetu već ko štetu nadoknađuje. Osiguranje je jedan od najsigurnijih načina da se zadovolje obje strane i ublaži nedostatak moralne i društvene empatije, a sve u skladu sa propisima koji štite funkcionalnu tržišnu razmjenu i solventnost svakog osiguravajućeg društva na istom tom tržištu. Međutim, kao i u svakoj drugoj branši dešava se da određeni zakonski propisi, s vremena na vrijeme, bivaju na neki način „zanemareni“. Protivzakoniti postupci koji su sastavni dio tržišta osiguranja, svakako da štetno djeluju na cjelokupan mehanizam osiguravajuće industrije. Razlozi djelovanja ovakvih praksi, su mnogobrojni.

Premija osiguranja od odgovornosti motornih vozila u Republici Srpskoj do kraja 2017.godine dosegla je iznos od 71.745.729 KM, što čini 63,4% ukupno obračunate premije na tržištu osiguranja odnosno u ukupno obračunatoj premiji premiji neživotnih osiguranja 69,7%(Izveštaj o stanju u sektoru osiguranja u Republici Srpskoj za period 01.01.2019. do 30.06.2019.godine:14).Samim tim, ovaj vid osiguranja je najzastupljeniji u portfeljima osiguranja kako Bosne i Hercegovine, tako i zemalja u regionu, čemu svakako doprinosi i činjenica da je riječ o zakonom obaveznom osiguranju. Tržište osiguranja u Republici Srpskoj raste iz godine u godinu, zapravo, raste broj učesnika na ovom tržištu i već sada, u odnosu na razvijene zemlje, ono postaje „tijesno“ i čini se da je broj osiguravajućih društava visok u odnosu na veličinu tržišnog prostora na kome posluju. Tome svjedoči i podatak da je u Republici Srpskoj u 2019.godini, poslovalo 15 društava sa sjedištem u Republici Srpskoj i 11 filijala društava iz Federecije Bosne i Hercegovine od kojih samo jedno društvo ne posluje na teritoriji Republike Srpske (Izveštaj o stanju u sektoru osiguranja u Republici Srpskoj za period 01.01.2019. do 30.06.2019. godine:6). Sudeći prema pokazateljima koncentracije, ne treba da čude posljedice koje ovakvo tržište trpi, a koje se manifestuju kroz razne nedozvoljene popuste ili manipulacije već postojećim popustima kojima se krši postojeća Odluka o zajedničkoj tarifi premija i cjenovniku za osi-

guranje od odgovornosti za motorna vozila u Republici Srpskoj². Trenutno, nezakonite prakse kojima se koriste osiguravajuća društva, bilo strane ili domaće vlasničke strukture, stvaraju disbalans tržišta osiguranja i odnosa konkurentnosti između društava. Otežana okolnost za nadzorne organe (u ovom slučaju Agencija za osiguranje Republike Srpske, u daljem tekstu: Agencija) je i teško otkrivanje odnosno dokazivanje, a sve zbog regularnih izvještaja i ekonomski pokazatelja koji se Agenciji dostavljaju i na osnovu kojih ista vrši kontrolu.

Zloupotreba ili kršenje zakonskih propisa na ovom tržištu, nije sporna. Međutim, za sada ne postoje dovoljno efikasni zakonski mehanizmi i ovlaštenja koji bi ovakvoj praksi stali u kraj.

1. NELEGALNI POPUSTI KAO IZVOR NEPRAVILNOSTI I NEREGULARNOSTI NA TRŽIŠTU OSIGURANJA

Društva za osiguranje koja posluju na teritoriji Republike Srpske, obavezna su da primjenjuju zakone i propise na identičan način. Prema istim, struktura bruto premije, sastoji se od tehničke premije i režijskog dodatka. Upravo, režijski dodatak služi za pokriće troškova sprovođenja osiguranja i ograničen je na maksimalno 30% bruto premije (Odluka o zajedničkoj tarifi: Član 4). Režijski dodatak je procenat premije kojim osiguravajuća društva mogu da manipulišu, uz oprez da se ne ugrozi solventnost društva. U okviru zakona (Zakon o obaveznim osiguranjima u saobraćaju, Službeni glasnik Republike Srpske 82/15) donesenog 2015. godine, koji teži postepenoj liberalizaciji cijena odnosno tarifa premija osiguraja, za razliku od prethodnog zakona, društva za osiguranje mogu samostalno da donose sopstvene uslove za ovaj vid osiguranja. Na ovaj način, stvara se mogućnost konkurentskih prednosti na tržištu osiguranja, ali u okvirima propisanim zakonom i podzakonskim propisom koji reguliše minimalan sadržaj uslova i polise osiguranja od odgovornosti za motorna vozila za štete prouzrokovane trećim licima (Odluka o minimalnom sadržaju uslova i polise osiguranja od autoodgovornosti za štete prouzrokovane trećim licima, Sl.glasnik RS, 101/15). Nezaobilazne su i odredbe o bonusu i malusu, koje za cilj imaju, da se premija odredi i u zavisnosti od rizika koji nosi vlasnik vozila, odnosno osiguranik. Ovakve odredbe bile su itekako zloupotrebljavane, prije osnivanja Informa-

² Odluka se nadovezuje na prethodnu Uredbu o jedinstvenim premijskim stopama i zajedničkoj tarifi za osiguranje vlasnika ili korisnika motornih vozila od autoodgovornosti („Službeni glasnik Republike Srpske“, Broj: 35/97 i 11/98) i Cjenovnik za osiguranje vlasnika motornih vozila od autoodgovornosti (Odluka Biroa osiguranja Republike Srpske, Broj: 2444/04).

tivnog centra, jer se malus gotovo i nije koristio. Takvom praksom su svi "rizični" osiguranici dobijali premiju umanjenu za maksimalnih 50% bonusa. Ovakvi slučajevi su danas rjeđi, al i dalje zastupljeni. Dosadašnji model određivanja tarifa premija je pokazao da je dovoljan za profitabilno poslovanje društava u ovoj vrsti osiguranja. U prilog tome svjedoči i pozitivan tehnički rezultat (odnos mjerodavnih šteta i mjerodavne premije, bez direktnih nezakonskih popusta) kod svih društava (Izveštaj o stanju u sektoru osiguranja u Republici Srpskoj za period 01.01.2019. do 30.06.2019.godine:25-31).

Problemi sa kojima se suočava tržište ovog vida osiguranja u Republici Srpskoj, karakteristični su za većinu zemalja u tranziciji.³ Zbog velike konkurencije, osiguravajuća društva nastoje doći do što većeg udjela na tržištu, te pribjegavaju različitim oblicima popusta, mimo važećih tarifa i a na taj način stvaraju i nelojalnu konkurenciju. Oblici u kojima se odobravaju vantarifni popusti su raznoliki, direktni i indirektni, na teret sredstava samih društava za osiguranje ili pak preko povezanih lica. Tome doprinose i same karakteristike ove vrste osiguranja, koje je prije svega obavezno, a sam osiguranik nije korisnik osiguranja. Iz čega proizilazi da osiguranik zapravo nema direktni interes da izabere najefikasnije, već sasvim suprotno, najjeftinije društvo za osiguranje. Zbog toga ne čudi sklonost osiguravača ka niskim premijama, jer time gotovo sigurno ima tendenciju da posjeduje i najveći udio tržišta ove vrste osiguranja.

To nas dovodi do osnovnog cilja, čak i danas kada su izmjenjeni određeni propisi i navodno pojačana kontrola Agencije, a koji se ogleda u prikupljanju premija osiguranja i obezbjeđenja tržišnog udjela, unatoč cijeni koštanja pribave i ocjene sposobnosti da se pokriju preuzeti rizici. Jedan od razloga zbog koga su ovakvi popusti nastali, uopšteno razlog ovakve prakse u osiguravajućim društvima, jeste taj da većina društava ima potpuno pogrešan pristup privlačenju klijenata. Bazirajući se na krajnji cilj, logično premiju društava sa svim njenim karakteristikama, ali prije svega na interes. Pri tome, posve zanemarujući činjenicu da posjeduju sve nepovoljniju kadrovsku strukturu, nerazvijene aktuarske, tehnološke i marketinške kapacitete. Sve to se s vremenom odražava na pogrešnu politiku, inferiornu politiku prema osiguranicima odnosno klijentima. Ishod je degradacija osiguranja kao djelatnosti, omalovažavanje osiguranja kao nauke i potencijalnog sredstva za preventivno djelovanje u borbi sa svakodnevnim promjenama koje nosi savremeno doba. Ovakvo djelovanje društava, takođe, zanemaruje činjenicu da su

³ To potvrđuju izvještaji nadzornih organa na tržištu osiguranja Srbije, Hrvatske, Makedonije, Bugarske i drugih.

ista finansijske institucije sa izuzetnom investicionom moći, koja bi itekako doprinijela razvoju privrede kroz određena ulaganja.

Umjesto da razvijaju i koriste svoje unutrašnje prodajne kapacitete, tako da pored posrednika, imaju i direktne kanale distribucije i direktan kontakt sa osiguranicima, osiguravajuća društva gotovo svu prodajnu mrežu predaju posrednicima u osiguranju (Zakon o zastupanju i posredovanju u osiguranju, Sl. glasnik RS, 28/94:Član 4). U međuvremenu, ti isti posrednici su razvili prodajnu mrežu, gdje su uključena i razna druga lica. U ovom slučaju to su lica zaposlena na tehničkim pregledima, te zaposleni u Ministarstvu unutrašnjih poslova (MUP-u). Dakle, posrednici su stvorili takvu poslovnu atmosferu, da osiguravajuća društva, nemaju mnogo drugih opcija nego se prilagoditi istim, dati im što bolje uslove poslovanja, a u zamjenu za to, dobiti veliki broj novih klijenata. Iz toga proizilaze veliki troškovi, što je obrnuto suštini poslovanja uz posrednike. Da bi nadoknadila ove troškove, društva pribjegavaju raznim nedozvoljenim radnjama, koje kasnije različito knjigovodstveno evidentiraju i time znatno otežavaju njihovo otkrivanje i kontrolisanje, jer polise u većini slučajeva sadrže iznose koji su u skladu sa važećim tarifnim sistemom. Pored visokih provizija, popusti su se ogledali i u raznim oblicima reklamiranja, ugovorima o poslovnim saradnjama, varijabilnim zakupninama vezanim za ostvarenu premiju, plaćanju tehničkih pregleda za osiguranike, davanju osiguranicima bonova za gorivo, gotovinskim isplata na blagajni po različitim osnovama, gotovinskim isplata kroz putne naloge zaposlenim radi daljeg transfera novca ka posrednicima, „gratis polisama“ i dr. (Informacija o uslovima i mogućnostima deregulacije cijena u obaveznom osiguranju odo odgovornosti za motorna vozila u Republici Srpskoj 04-409-4/12).

Ovde dolazimo do detalja u kojima se pominje gotovinska isplata, koja moguće povlači za sobom i kršenje određenih zakona, a koji nisu u nadležnosti nadzočne Agencije. Da bi društvo pribavilo gotovinska sredstva, ono na neki način treba da ih „obrađi“. Nije nepoznanica da se kroz sivu ekonomiju provlače primjeri određenih transakcija sumnjivim ili fiktivnim pravnim licima, putem ugovora, a koja se ne slučajno osnivaju samo za potrebe ovakvih radnjačnije pribavljanja materijalnih sredstava. Krivičnu odgovornost za zloupotrebu ovlašćenja ili položaja, nose fizička lica, u slučaju kada ista oštete društvo za koga su ugovorom vezana, posredstvom prakse nezakonitih popusta na osnovu kojih sebi pribave određenu materijalnu korist. U tom slučaju, riječ je o jednom ili više krivičnih djela, ali kako je zakonski okarakterisano pomenu to krivično djelo koje pojedinac ili više lica počini ali u korist tog istog

društva za koje obavlja poslove osiguranja? Da li rukovodioci društava za osiguranje snose krivičnu odgovornost ukoliko se pod njihovim rukovodstvom krše zakonom propisane tarife?

2. POSTUPANJE U SUPROTNOSTI SA ZAKONOM - OBLICI I KAZNENE ODREDBE U OBLASTI OSIGURANJA

Neposrednim kontrolama Agencije uočeno je da se u konkretnim slučajevima nedozvoljene prakse ne mogu pronaći validni dokazi da su određeni oblici popusta dati samim osiguranicima, što bi se svakako okvalifikovalo samo kao prekršaj. S obzirom da prodaju polisa osiguranja mogu vršiti samo registrovani zastupnici i posrednici kojima je ovlaštenje izdala Agencija i kao takva imaju karakter dozvola za rad odnosno dozvola za profesionalno obavljanje praktičnih radnji, riječ je obligacionim a ne javnim ovlaštenjima. U pravnom prometu, posrednici i zastupnici djeluju u ime i za račun društava za osiguranje, isključivo po nalogima i ovlašćenjima koja na njih prenese društvo putem ugovora o posredovanju. Kršenje obavezne tarife i cjenovnika je prekršaj po zakonu, a Zakon o zastupanju i posredovanju u osiguranju (Sl.glasnik RS, 28/94) propisuje mogućnost da Agencija oduzme ovlaštenja koja je izdala, iako postoje slučajevi da poslove osiguranja obavljaju lica koja nikada nisu ni dobila ovlaštenja od iste. Možemo to tumačiti kao potvrdu da su izvor većine neregularnosti na tržištu, zapravo osiguravajuća društva, a ne lica koja zaključuju ugovor u njihovo ime.

Sudeći po važećim zakonima, samo pojedini oblici popusta u direktnoj su vezi sa određenim krivičnim djelima nezakonitog postupanja u privrednom poslovanju na štetu privrednog društva koja potencijalno imaju karakter nekontrolisane zloupotrebe sredstava. U tom slučaju, zahtijeva se nadzor od strane drugih državnih organa, uloga Agencije u tom slučaju je da iste obavijesti. Dakle, u takvim slučajevima, ne radi se o prekršajima propisa iz oblasti osiguranja, već je riječ o krivičnim odgovornostima koje su pokrivene drugim zakonima (u nekim slučajevima to može biti i krivično djelo zloupotrebe službenog položaja ili ovlašćenja). Postoje i opravdane sumnje, koje Agencija teško dokazuje, da neka društva za osiguranje popuste daju posredstvom povezani pravnih lica, tako da se transakcije između njih ne evidentiraju u poslovnim knjigama društva. Agencija, ne može da dokaže ovakvu vrstu prekršaja, jer nema ovlašćenja ni nadzor nad tim povezanim licima. Tako društva za osiguranje koja posluju u okviru grupacija čija pravna lica ne podlije-

žu finansijskoj superviziji, imaju nelojalnu konkurentsku prednost u odnosu na ona koja posluju samostalno ili u okviru finansijskih grupacija.

Poziciju Agencije u primjeni kaznenih mjera za napoštovanje premijskog sistema i drugih prekršaja otežava i neujednačena sudska praksa, jer u pojedinim slučajevima iako se radi o značajnim iznosima i većem broju polisa, teško da se pred sudom može dokazati da trošak poput reklama, goriva ili zakupnina predstavlja indirektni vid popusta. Prema Zakonu o obaveznim osiguranjima u saobraćaju (Sl. glasnik, 82/15), Agencija ukoliko utvrdi da društva za osiguranje naplaćuju premiju osiguranja od odgovornosti za motorna vozila suprotno važećim propisima i tarifama premija, može takvim društvima da privremeno zabrani zaključivanje ugovora o osiguranju od odgovornosti za motorna vozila. Kršenjem važećih tarifa premija smatra se i povrat novca i druga posredna ili neposredna davanja osiguraniku u vezi sa zaključenim ugovorom o osiguranju i naplaćenom premijom (Sl. glasnik, 82/15: Član 62, Stav 1 i 2). U prethodnom tekstu bilo je riječi upravo o ovakvoj praksi, što implicira da se radi o kršenju zakonski propisa odnosno prekršajima, ali bilo kakva druga odgovornost je (moguće neopravdano) izostavljena.

Kada su novčane kazne u pitanju, zakonske odredbe bile su poprilično blage u izricanju ovih kazni, tako bi društvo za osiguranje bilo kažnjeno kaznom od 3.000KM do 9.000KM za prekršaje kršenja uslova osiguranja i tarifa premija osiguranja. Dok se odgovorno lice u društvu za osiguranje za ovaj prekršaj kažnjava kaznom od 300KM do 900KM. Ista kazna određena je i ukoliko društvo:

- odbije da zaključi ugovor o obaveznom osiguranju iako su ispunjeni svi uslovi za isti,
- ne usaglasi uslove osiguranja i tarife premija sa aktima Agencije,
- ne izvršava obaveze prema Zaštitnom fondu ili ne postupi u skladu sa pravilima postupka i rokovima za rješavanje odštetnog zahtjeva (Sl. glasnik RS, 85/15: Član 66, Stav 1 i 2).

Novčanom kaznom od 1.000 KM do 3.000 KM društvo se kažnjava za prekršaj ukoliko krši razne propise poput:

- nedostavljanja uslova osiguranja osiguraniku prilikom zaključivanja ugovora,
- nedostavljanja Agenciji uslova osiguranja i tarifa premija za vrste obaveznih osiguranja u saobraćaju, u predviđenom roku,
- neformiranja i nenavođenja baze podataka na adekvatan način,
- neuplaćivanja sredstava upropisanom roku i drugih prekršaja.

- Dok se za ove prekršaje, odgovorno lice u društvu za osiguranje, kažnjava novčanom kaznom od 200KM do 600KM.(Sl. glasnik RS,85/15: Član 67, Stav 1 i 2).

Ovakve kaznene odredbe nisu značajno doprinjele stabilizaciji poslovanja na tržištu osiguranja Republike Srpske, s obzirom da su pojedina društva zanemarujući ove propise, nastavila sa njihovim kršenjem kroz već poznate nedozvoljene prakse. Očigledno da su ovakva kažnjavanja, u najmanju ruku „blaga“, ako se uzme težina posljedica koje donosi kršenje zakonskih propisa.

Jedan od mnogobrojnih pokušaja Agencije, da stane u kraj nedozvoljenoj praksi pri ugovaranju osiguranja od odgovornosti za motorna vozila, jeste donošenje Smjernica(Smjernice za postupanje društava za osiguranje koja posluju na tržištu osiguranja Republike Srpske prilikom zaključivanja ugovora o osiguranju od odgovornosti za motorna vozila, 01-111-124/17) koje su stupile na snagu 1. novembra 2017. godine. Ovim Smjernicama Agencija je, u cilju zaštite lica koja imaju pravo na osiguravajuće pokriće i naknadu, skrenula pažnju na uočenu nedozvoljenu praksu prilikom zaključivanja ugovora o osiguranju od odgovornosti za motorna vozila. Ovaj put je, pored opomene koja do sada nije imala željenog efekta, Agencija iskoristila svoja zakonom data ovlaštenja i dorađila kaznene odredbe iz Zakona o obaveznim osiguranjima u saobraćaju, aludirajući na slabe tačke kaznenih odredbi, kako je i u prethodnom tekstu primjećeno. Dakle, radi se o drugačijem pristupu sprovođenja i upravljanja kaznenim odredbama i znatno većim novčanim kaznama za nepoštovanje zakonskih odredbi. Agencija bi, u slučaju da društva ipak odluče da ne postupaju po zakonskim i podzakonskim odredbama kojima je regulisan način postupanja društava prilikom zaključivanja ugovora o osiguranju, nakon utrđenih nepravilnosti preduzimala mjere nadzora i pokretala prekršajne postupke. Pored već propisanih novčanih kazni (od 3.000KM do 5.000KM) za kršenje premijskog sistema zaključivanjem ugovora o osiguranju suprotno zakonu i tarifi premija, Agencija će izdavati naloge za pravilnu primjenu navedenih prekršajnih postupaka. Ono što je novina koju ove Smjernice donose jeste aktivnosti Agencije koje se ogledaju u pokretanju prekršajnih postupaka za nepostupanje po nalogu Agencije za otklanjanje nezakonitosti i nepravilnosti. Radi se o tome, da osiguravajuća društva koja se koriste raznim nedozvoljenim praksama, ukoliko unatoč upozorenjima nastave sa istim a pri tome budu otkrivena, ne samo da krše zakonske propise već se i oglašavaju o naloge njihovog nadzornog organa. Dakle, istovremeno krše dva pro-

pisa i za takav prekršaj osiguravajućim društvima prijeti novčana kazna u iznosu od 50.000KM do 200.000KM. Osim toga, tu je još jedan od naloga za pravilnu primjenu premijskog sistema i obustavu davanja utvrđenih vidova popusta. Radi se o nalogu za razrješenje lica na značajnom položaju zbog nepostupanja po rješenjima Agencije, te pokretanja prekršajnih postupaka za nepostupanje po nalogu Agencije za otklanjanje nezakonitosti i nepravilnosti. Kazna je indentična kao i u slučaju prethodnog postupka, od 50.000KM do 200.000KM. Agencija bi se i dalje rukovodila zakonom propisanim nadležnostima, pa tako bi u slučaju kršenja zakonskih propisa, izdala rješenja kojima se društvima za osiguranje privremeno zabranjuje zaključivanje ugovora o osiguranju, u trajanju od 30 do 180 dana. Na kraju, u slučaju utvrđenog ponovnog nepostupanja po nalogu Agencije, odnosno nastavljanja prakse neprijemljivanja propisanih tarifa premija, davanja nedozvoljenih popusta i drugih nezakonskih radnji, predviđeno je donošenje rješenja o trajnom oduzimanju dozvole za rad društvu za osiguranje, te pokretanju postupka likvidacije. Posljednjim izmjenama Zakona o društvima za osiguranje (Zakon o izmjenama i dopunama zakona o društvima za osiguranje, Sl. glasnik, 28/94: Član 4) pojačane su neke od ranijih mjera i data su veća i strožija ovlašćenja Agenciji, konkretno u procesu revizije poslovanja društava i usmjeravanju kapitalnih investicija na tržište Bosne i Hercegovine. S druge strane, povećan je kapitalni cenzus sa 2.000.000KM na 4.000.000KM, prema tome za očekivati je da će neka društva imati potrebu da se dokapitalizuju, ali i da stvore određeni otpor predstojećoj liberalizaciji tarifa.

Agencija se, u slučajevima otkrivanja odnosno utvrđivanja korištenja nedozvoljene prakse, nije tako često odlučivala na mjeru oduzimanja dozvole za rad osiguravajućem društvu, takvi slučajevi su rijetki, i većina ovlašćenja Agencije ostaju mrtvo slovo na papiru. Ne čudi što osiguravajuća društva koja krše ove propise, radi sticanja velike materijalne koristi, ovakvu vrstu kažnjavanja doživljavaju kao neku vrstu planiranog troška koji je znatno manji u poređenju sa profitom. U tom slučaju, Agencija, čini se gotovo svjesno, postaje saučesnik u ovakvoj praksi.

3. SEKTOR OSIGURANJA U FUNKCIONALNOJ ZAVISNOSTI OD DJELOVANJA DEVIJANTNIH PRAKSI POSLOVANJA DRUŠTAVA

Kako je već pomenuto u nekom od prethodnih paragrafa, devijantne prakse uzrok su povećanja troškova društava za osiguranje iznad propisanog režijskog dodatka, a kao posljedica takvog poslovanja, između ostalog, jeste i izloženost društva riziku nesolventnosti i nelikvidnosti. Ugroženo je akumuliranje sredstava za pokriće tehničkih rezervi osiguranja. Takvo stanje najviše utiče na pojavu negativnih posljedica po lica koja imaju pravo na pokriće koje ovo osiguranje pruža, tačnije naknadu nastale štete. Bez obzira što klijenti društava za osiguranje koja sprovode ovakvu praksu, plaćaju premiju po nešto nižoj cijeni, ipak je plaćaju. S druge strane, treća lica mogu doći u situaciju da ne mogu da naplate odštete koje im zakonom pripadaju. Ne samo da se na ovaj način narušava stabilnost industrije osiguranja Republike Srpske, već se i naušava kredibilitet samog osiguranja kao jedne vrste zaštite od određenih rizika. Društva za osiguranje na tržištu osiguranja u Republici Srpskoj, da li zbog nedostatka kadrova, znanja i poslovnih motiva vlasnika, vrlo sporo mijenjaju strukturu portfelja. Ne uvode se ili se rijetko uvode nove vrste osiguranja. Tako i dalje ostaje dominantno ono osiguranje koje je obavezno i čije polise prometuju najveće količine sredstava. Takvo poslovanje ne može da prođe bez negativnih posljedica po društvo, jer se ovim putem troši značajan dio premije, što bi značilo da ili premija nije adekvatno tržišni utvrđena ili su društva za osiguranje neracionalna i društveno neodgovorna, ili je u najgorem slučaju i jedno i drugo.

Očigledno da je upravljanje troškovima i rizicima slaba tačka domaćih društava za osiguranje. Neadekvatno i smišljeno zaobilaženje ispunjenosti aktuarskih načela, prilikom neosnovano priznatih bonusa, odnosno propuštanja obračunavanja malusa, kao i nepoštovanje pravila o svrstavanju osiguranika direktno je na štetu premijskog sistema u Republici Srpskoj kao i akumuliranih sredstava namijenjenih bilo za pokriće premija ili za druge obaveze društava za osiguranje (poput finansijskih sredstava koji se uplaćuju u Zaštitni fond Republike Srpske (Zakon o obaveznim osiguranjima u saobraćaju, Sl.glasnik RS, 82/15:Član 50)). Ovakva praksa dovodi do nerealnih tehničkih premija, koje u slučajevima ostvarivanja rizika kojima se nepravilno upravljalo, nisu dovoljne da bi nadoknadile nastale štete. Dakle, direktno je ugrožena marginalna solventnost osiguravajućeg društva. Detaljnije gledano, pomenuti popusti, prevelike i nezakonite provizije, te razni drugi načini vraćanja dijela

premije osiguranicima, ponekad premaše zakonskih 30% režijskog dodatka te se povlače sredstva iz dijela premije koji je namijenjen za pokrivanje potencijalno ostvarenih šteta. Polise sa takvim premijama, ponekad nisu dovoljne za pokrivanje sopstvenih troškova ukoliko dođe do ostvarivanja rizika. Takve troškove pokriva, nova polisa i tako u krug. Svakako da bi to bio zanemariv propust, da je u pitanju poneka polisa sa premijom umanjenom nezakonitim popustom, ali to nije takav slučaj. Troškovi rastu, čime se ugrožava i adekvatnost kapitala i naposljetku i likvidnost osiguravajućeg društva. Što je potpuno nelogično poslovanje, ali nerijetko svjesno. Kada su osiguravajuća društva u takvim situacijama, Agencija kao nadzorni organ, koristi svoje propisane mehanizme kako bi stabilizovala održivost takvih društava. Koliko je uspješna u svom djelovanju, govori realno stanje ovog sektora.

Ne treba pominjati da je ovakvo poslovanje krajnje nekorektno, osim što stvara izuzetno neloyalnu i nezdravu konkurenciju na tržištu, kada je zakonski propisana minimalna premija za osiguranje od odgovornosti za motorna vozila sasvim dovoljna da ispuni svoju suštinu ukoliko dođe do ostvarivanja rizika i pokrije režijske troškove društva, uz ostvarivanje određenog profita. Osim toga, uticaj ovakve prakse nije samo pitanje sektora osiguranja, već i cjelokupne privrede. Ukoliko zbog pojave neloyalne konkurencije, primjera radi, druga osiguravajuća društva zatraže odštetne zahtjeve prema privrednom društvu koje posluje na nezakonit način, samim tim šteti ne samo njih već i poreski sistem privrede. Ako pri tome dodamo i štetu koju trpe osiguranici i treća lica, nameće se logično pitanje: Zašto se kršenje zakonskih odredbi u oblasti osiguranja deklarirše samo kao prekršaj, nije li posrijedi veća društvena odgovornost koja moguće ima snagu krivičnog djela? U međuvremenu, preostaje postepena i s vremenom potpuna liberalizacija tarifa premija na tržištu Republike Srpske, koja bi eventualno mogla da se stabilizuje i adaptira uz neophodno prilagođavanje tržišta i njegovih mehanizama djelovanja.

4. ULOGA DEREGULACIJE I LIBERALIZACIJE TARIFA PREMIJA OSIGURANJA OD ODGOVORNOSTI ZA MOTORNA VOZILA KAO MOGUĆI MODEL SMANJENJA NEGATIVNE PRAKSE U POSLOVANJU

Zakonom o obaveznim osiguranjima u saobraćaju (Sl.glasnik RS, 82/15), koji je stupio na snagu 2015.godine, kada je donesena i Odluka o zajedničkim tarifama (Sl.glasnik RS, 94/15), određen je period pri-

premanja tržišta najprije za djelimičnu deregulaciju tarifa premija a zatim za potpunu liberalizaciju tarifa premija osiguranja od odgovornosti za motorna vozila. Na ovakav način, uz potpuno uvažavanje specifičnosti i stepena razvoja tržišta osiguranja u BiH, nastavlja se usaglašavanje domaćih propisa s zakonodavstvom Evropske unije prema kojem zemlje članice ne mogu donositi propise kojima se društva za osiguranje obavezuju na dobijanje prethodne saglasnosti na uslove i tarife od strane nekog eksternog nadzornog organa (u ovom slučaju Agencije) (Nacrt Zakona o obaveznim osiguranjima u saobraćaju, koji je predložila Vlada Federacije Bosne i Hercegovine, 2017:42). Period koji je zakon odredio, sasvim je dovoljan da se osiguraju svi preduslovi za tranziciju sa regulisanih na potpuno slobodno formirane tarife ove vrste osiguranja i jačanje mehanizama za zaštitu od naglih poremećaja tržišta, o čemu se upravo i govori u ovom radu. Ovako regulisanje tarifa, koje bi se posmatralo kroz dugoročno usaglašavanje našeg zakonodavstva sa zakonodavstvom Evropske unije, dovelo bi do jačanja zdrave konkurencije i postepeno rješavanje problema koji je pomenut u prethodnom tekstu (u pitanju je monoton i neusklađen portfelj osiguranja društava za osiguranje), kreiranje i ponuda novih proizvoda u skladu sa potrebama tržišta. Kroz sam process liberalizacije tarifa, doći će do izražaja i mnoge druge prednosti koje donosi ovako uređeno tržište za razliku od trenutnog stanja. Ovakvo tržište, ako je suditi po funkcionisanju tržišta osiguranja u evropskim zemljama, dovelo bi osiguranike u povoljniji položaj, a naročito ona lica koja koja pretrpe štetu koju pokriva ova vrsta osiguranja.

Međutim, da li je sve pomenuto moguće primijeniti u praksi, a da posljedice ne budu štetne, kako za tržište tako i za cjelokupnu industriju osiguranja u Republici Srpskoj? S obzirom na trenutno stanje, uprkos zakonskoj regulativi i nadzornom organu. Ako je suditi po stanju na tržištu osiguranja Republike Hrvatske, koje je nedavno prošlo kroz ovaj proces, prognoze nisu pozitivne. Naime, visine premija osiguranja od odgovornosti za motorna vozila iz godine u godinu su opadale, upravo zbog jako niskih tarifa premija koje su određivala tamošnja društva za osiguranje, što je za posledicu imalo narušavanje poslovanja ukupnog sektora osiguranja. Apsolutno su zanemarena sva aktuarska načela i pravila obračuna i upravljanja rizikom, pri određivanju tarifa premija, jedina načela koja su jako dobro funkcionisala jesu načela menadžera kojima je jedini cilj što veći udio u tržištu. Odredbe o bonusu i malusu su, kako je i pomenuto, potpuno u neskladu sa aktuarskim načelima te je i više nego ugrožena tehnička premija koja služi za pokriće nastalih šteta. Tako je i broj prijavljivih šteta ali i broj isplaćenih šteta svake godi-

na opadao. Kada je riječ o konkurenciji, stvorena je takozvana damping konkurencija, sa netransparentnim tarifama i benefitima koji su zapravo legalizovana dosadašnja nezakonita praksa. Broj novih proizvoda u okviru osiguranja od odgovornosti za motorna vozila se povećao, ali na uštrb ostalih vidova osiguranja koji su povezani sa ovim osiguranjem. Što bi se moglo tumačiti kao još jedna negativna posljedica. Razlog zbog koga tržište osiguranja u Republici Hrvatskoj nije potpuno narušeno, jesu dosta visoke premije osiguranja od odgovornosti za motorna vozila pred uvođenje liberalizacije, pad broja prijavljenih šteta i kontrola nadzornog organa nad kapitalom osiguravajućih društava.

Dakle, tržište osiguranja Republike Srpske čeka gotovo indentičan scenario, ukoliko ne ojača zakonske propise i kontrolu nad tržištem osiguranja. U suprotnom, nelegalni popusti i zloupotrebe biće samo dio negativnih posljedica koje donosi pogrešan pristup liberalizaciji tarifa premija osiguranja od odgovornosti motornih vozila. A u svemu tome, iako nesvjесni toga, najviše bi ispaštali sami osiguranici.

ZAKLJUČAK

Istraživanjem postojećeg problema na tržištu obaveznog osiguranja od odgovornosti za motorna vozila, manifestovanog kroz niz nedozvoljenih praksi, dolazimo do nekoliko zaključaka koji ukazuju na manjkavost postojeće zakonske regulative, koja će biti ključni faktor prilagođavanja ovog tržišta predstojećoj liberalizaciji cijena. Cijena polise osiguranja koja je zakonski obavezna prilikom registracije svakom motornog vozila, već godinama unazad procentualno je znatno manja u odnosu na poreze i namete koji su dio državne politike i koji sudeći prema dosadašnjim iskustvima imaju rastuću tendenciju. Za razliku od „državnog“ dijela registracije, polisa osiguranja ima trend opadanja jer se tarife s vremenom sve više smanjuju ili primjenjuju „manje“, što znači da će se i ukupna premija s vremenom smanjivati, te podrivati osnova filozofije industrije osiguranja i osnovna supstanca, kao i tehničke rezerve, sredstva za isplatu šteta i druge funkcije osiguravajuće zaštite.

Takav trend je nedopustiv, sa stanovišta interesa države, koja je kroz davanje licenci, odnosno odobrenja za rad, garantovala vlasnicima motornih vozila i oštećenima u saobraćajnim udesima, pravičnu naknadu za materijalnu i nematerijalnu štetu.

Poznata je praksa da neka osiguravajuća društva nemaju dovoljno sredstava za tekuću-dnevnu likvidnost i nisu sposobna za liberalizaciju cijena. Svakako da sve veći porezi smanjuju mogućnost razvoja ponu-

de osiguranja, a zasigurno utiču na sve veću pojavu nezakonske prakse. Osvrćući se na odnos osiguranja i državnih nameta u okviru registracije, vratimo se na nedozvoljene prakse na tržištu osiguranja, koje su prvobitno i bile predmet istraživanja ovog rada.

Zakoni kojima je regulisan sektor osiguranja u Republici Srpskoj poznaju isključivo prekršajne postupke za neovlašćene popuste i primjene pogrešnih, manjih tarifnih grupa.

Ove nedozvoljene i nepotrebne radnje, nemaju elemente krivičnih djela zloupotrebe službenog položaja i zloupotrebe ovlašćenja, jer su u sadašnjem Zakonu o osiguranju autoodgovornosti i auto nezgode, regulisani obligacijom, a ne javnim ovlašćenjima. Međutim, kršenje premijskog sistema nije samo interna stvar društava i njegove poslovne politike, s obzirom da indirektno utiče i na druge privredne subjekte na tržištu, već je to pitanje zloupotrebe povjerenja koja im je dato prilikom dobijanja dozvole za rad, ali i stvar urušavanja povjerenja, ne samo u industriju osiguranja, već i u samu državu. Ukoliko bi se davali nezakoniti popusti na dio registracije koji se odnosi na premiju, poreze i nameće države, tada bi smo sa sigurnošću mogli reći da se radi o krivičnom djelu, odnosno o zloupotrebi ovlašćenja.

Stvaranjem nelojalne konkurencije na tržištu, ugrožava se poslovanje, solventnost i likvidnost društava koji poštuju propise i na taj način se dodatno šteti poreski sistem. Da bi društvo stvorilo nelojalnu konkurenciju, ono sprovodi nezakonitu praksu u vidu direktnih i indirektnih popusta i to najčešće posredstvom zastupnika koji postupaju po ovlašćenju društva, međutim, na taj način smanjuju realnu profitabilnost i kapitalnu snagu, promet je samo fiktivan. Tome u prilog svjedoče i tvrdnje Agencije, prema kojima određena društva pribavljaju gotovinska materijalna sredstva, kako bi zatvorila krug nelegalnih popusta. Dakle, riječ je o krivičnom djelu „pranja novca“, koje je klasičan primjer utaje poreza. U tom slučaju možemo govoriti o krivičnom djelu nezakonitog postupanja u privrednom poslovanju, na štetu države. A praksa da Udruženje ili Skupština osiguravajućih društava, sama, mimo zakonodavca ili Aktuara koji utvrđuju minimalne cijene osiguranja, odlučuje da hoće ili neće „od sutra“ primjenjivati pune - minimalne cijene osiguranja od autoodgovornosti i auto nezgode, je sama po sebi ogroman, nedopustiv potez i graniči se sa iracionalnošću, odnosno jeste zloupotreba ovlašćenja.

Da li će odgovorna lica koja su na čelu društva koje daje nezakonite gotovinske popuste, posredstvom „oprano“ novca, a u ličnu korist vlasnika automobila i u korist društva za osiguranje, snositi krivičnu odgovornost ili će to kao do sada biti tretirano kao prekršaj?

Mi se nismo bavili gubicima nastalim usled vantarifnog davanja popusta i popusta koji su ispod minimalno određene cijene osiguranja od AO i AN, ali prema gruboj procjeni industrija osiguranja inkasira oko 40% manje naplaćene premije.

Agencija za osiguranje, očigledno, nema ovlašćenja, a ni dovoljno obrazovan kadar sprovodi istražne radnje, tako da je primorana kod sporadičnih slučajeva, odnosno periodično, da u slučaju istih obavijesti druge institucije koje su nadležne za radnje sa obilježjem krivičnih i dugih dijela, ali takva praksa do sada nije donosila mnogo koristi za cjelokupan sistem.

Stoga je za potpuno iskorijenjivanje ove prakse, neophodno uključiti više institucija u domenu svojih nadležnosti. Što bi podrazumijevalo i određene izmjene krivičnog zakona, koji bi jednim dijelom regulisao kršenje određenih zakonskih odredbi u oblasti osiguranja koje je zakonom obavezno. Osim toga, prijeko je potrebna reforma cjelokupnog procesa osiguranja u okviru registracije motornih vozila. U suprotnom, liberalizacija premijskog sistema osiguranja od odgovornosti za motorna vozila, neće imati pozitivan ishod po ovo tržište.

VIOLATION OF LEGAL REGULATIONS THROUGH ILLEGAL PRACTICES IN THE MOTOR VEHICLE LIABILITY INSURANCE MARKET

**Kristina Kuzmanović MA, Senior Assistant,
Independent University of Banja Luka**

Abstract: One of the biggest problems facing the modern insurance market, both in Republika Srpska and in the surrounding countries, is the implementation of illegal business practices. The mentioned practice is most often represented in the legally obligatory types of insurance, in this case motor third party liability insurance, which occupies by far the largest share of the market. Despite legal regulations, which regulate relations, rules and many other provisions, insurance companies motor vehicle liability insurance system, thus violating its own solvency, liquidity, but also the overall functionality of the insurance market mechanism. If we take into account the fact that the market is highly competitive, due to the number of active companies, it is not illogical the occurrence of illicit practices in the form of various discounts to gain an advantage, but raises questions: Does the essence of the problem lie in companies and not in market mechanisms? Why do we have an unrealistic number of insurance companies in such a small and underdeveloped market? Currently, the practices used by insurance companies are illegal, in most cases under the radar of supervisory authorities due to the difficulty of disclosure and control, as regular reports and economic indicators are submitted. Legal provisions and regulations prescribed by the supervisory body, in the case of these practices, use certain punitive measures that have recently had a milder effect, while the position of the supervisory body in the application of punitive measures to comply with

the premium system and other violations is further complicated by uneven case law. in some cases they cannot be proven.

Keywords: *insurance, premium, market, abuse, law*

LITERATURA:

1. 25. Susret osiguravača i reosiguravača, Liberalizacija tržišta obaveznog osiguranja od automobilske, Okrugli stol, Sarajevo, 2014.godina;
2. Cjenovnik za osiguranje vlasnika motornih vozila od autoodgovornosti (Odluka Biroa osiguranja Republike Srpske, broj: 2444/04);
3. Informacija o uslovima i mogućostima deregulacije cijena u obaveznom osiguranju odo odgovornosti za motorna vozila u Republici Srpskoj, Broj: 04-409-4/12;
4. Izvještaj o stanju u sektoru osiguranja u Republici Srpskoj za period 01.01.2019. do 30.06.2019.godine, Agencija za osiguranje Republike Srpske;
5. Odluka o minimalnom sadržaju uslova i polise osiguranja od autoodgovornosti za štete prouzrokovane trećim licima, Službeni glasnik Republike Srpske, broj: 101/15;
6. Odluka o zajedničkoj tarifi premija i cjenovniku za osiguranje od odgovornosti za motorna vozila u Republici Srpskoj, Službeni glasnik Republike Srpske, broj: 94/15;
7. Pravilnik o elementima i kontroli margine solventnosti društva za osiguranje, Agencija za osiguranje Republike Srpske, od avgusta, 2012.godine;
8. Smjernice za postupanje društava za osiguranje koja posluju na tržištu osiguranja Republike Srpske prilikom zaključivanja ugovora o osiguranju od odgovornosti za motorna vozila, broj: 01-111-124/17;
9. Uredbu o jedinstvenim premijskim stopama i zajedničkoj tarifi za osiguranje vlasnika ili korisnika motornih vozila od autoodgovornosti, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 35/97 i 11/98;
10. Zajednički uslovi za osiguranje vlasnika odnosno korisnika motornih i priključnih vozila od odgovornosti za štete pričinjene trećim licima, Biro za osiguranje Republike Srpske, od 2000.godine;
11. Zakon o društvima za osiguranje, Službeni glasnik Republike Srpske, broj:17/05, 01/06, 64/06, 74/10, 47/17 и 58/19;
12. Zakon o izmjenama i dopunama zakona o društvima za osiguranje, Službeni glasnik Republike Srpske, broj:28/94;
13. Zakon o obaveznim osiguranjima u saobraćaju, Službeni glasnik Republike Srpske, broj: 82/15;
14. Zakon o obligacionim odnosima Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske, broj: 17/1993, 3/1996, 37/2001 - dr. zakon, 39/2003 i 74/2004;
15. Zakon o osiguranju od odgovornosti za motorna vozila i ostalim obaveznim osiguranjima od odgovornosti, “Službeni glasnik Republike Srpske“ , broj: 12/09;

16. Zakon o posredovanju u osiguranju, Službeni glasnik Republike Srpske, broj: 01-65/05;
17. Zakon o prekršajima Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske, broj: 63/2014, 36/2015 - odluka US, 110/2016 i 100/2017;
18. Zakon o zastupanju i posredovanju u osiguranju, Službeni glasnik Republike, 28/94.